

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 7.011(477):32.019.5(470+571)

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ

Авер'янова Н.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті показано, що в сучасних умовах, коли Україна протидіє російській агресії, перед українським мистецтвом постало важливе завдання – створення вітчизняних творів високої якості, які б популяризували національну культуру, доносили до українства правдиві історичні факти, створювали позитивні образи українських героїв, нейтралізували вплив російських пропагандистських міфів. З'ясовано, що у творах мистецтва, культурно-мистецьких програмах і проектах, насамперед, необхідно закладати ідеї національної єдності та патріотизму. Таке вітчизняне мистецтво формуватиме високі духовні потреби суспільства, слугуватиме консолідації українства, сприятиме протидії російській пропаганді, спрямованій на руйнування єдності України як цілісної держави.

Ключові слова: мистецтво, кінематограф, фільм, українство, пропаганда, проект «Русский мир».

Постановка проблеми. Територіальна цілісність України та мир на її землях, збереження державного суверенітету – основні завдання української влади, суспільства, всього українства. Адже на сьогодні залишаються реальними загрози з боку Російської Федерації; агресивна політика Кремля у гібридній війні проти нашої держави спрямовується на повернення України до сфери впливу Росії. Для цього Російська Федерація використовує методи, що дестабілізують внутрішню ситуацію в Україні, найперше – виснажує українську економіку, застосовує потужний арсенал пропаганди для викривлення українських національних цінностей і національної культури, вводить в оману союзників української держави. Масштабна пропагандистська кампанія проти нашої країни на певних територіях української держави зробила можливим сприйняття сучасних подій в Україні крізь призму поглядів політиків, науковців і митців Російської Федерації. У такій ситуації протистояти російській агресії можна лише застосовуючи комплекс воєнних, політичних, економічних, інформаційних і соціогуманітарних дій. Тому мистецтво стає одним із засобів вирішення складних соціальних конфліктів, протидіє впливам російської пропаганди на українство, сприяє подоланню колоніальної специфіки українського культурно-мистецького простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив мистецтва на розвиток суспільства та окремої його особистості був висвітлений ще у творах Платона і Аристотеля. Критичному переосмисленню впливу мистецтва на людину сприяли праці мислителів різних поколінь і філософських поглядів, зокрема, Т. Адорно, Г. Гегеля, О. Потебні, Лесі Українки, І. Франка, Ф. Шеллінга, Ф. Шіллера та ін. У радянський і в сучасний періоди ролі, значенню та місцю мистецтва у виробленні моделі світогляду, ціннісних орієнтацій, морально-етичної культури і суспільства, і окремо взятої людини, вихованні патріотизму та формуванні естетичних смаків особистості присвячували свої праці: А. Азархін,

В. Біблер, В. Бітаєв, Ю. Борєв, М. Каган, Л. Коган, В. Мазепа, В. Малахов, О. Семашко, Р. Шульга. У контексті проблем формування духовного світу, світоглядних позицій та ціннісних орієнтацій особистості засобами мистецтва значний інтерес являють роботи Л. Левчук, Д. Кучерюк, В. Панченко, В. Шинкарука. Але слід зазначити, що незважаючи на досить великий дослідницький інтерес до проблематики феномену мистецтва, багато аспектів залишаються недостатньо вивченими та проаналізованими. Зокрема, ті, що безпосередньо торкаються теми цієї статті, що і обумовило її мету – з'ясувати місце українського мистецтва у процесах протидії російській пропаганді в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Сучасний технологічний розвиток створив широке поле для культурно-мистецьких впливів, який має можливість відігравати стабілізуючу роль у державі. Тому питання відновлення миру, консолідації українства, деокупації українських територій розглядають у контексті проведення різноманітних культурних заходів, зокрема мистецьких. Деокупація не обмежується тільки поверненням у склад України зайнятих ворогом українських земель, вона передбачає і звільнення свідомості громадян цих територій від закордонних пропагандистських впливів. Слід зауважити, що прояви та різні провокації, спрямовані на дестабілізацію в українському суспільстві, можуть виникнути у багатьох прикордонних районах нашої держави, адже багато конфліктів виникає саме з причин культурного розмаїття, що існує в нашій країні. Це стосується, окрім територій Донецької та Луганської областей, і Закарпатської, Одеської, Харківської та Чернівецької областей, тобто тих регіонів України, де значну частку населення складають національні меншини. Так, час від часу навіть на міжнародній арені та на національному рівні піднімається питання щодо русинів, виникають провокації та конфлікти в українсько-угорських взаємовідносинах, зі сторони Угорщини порушуються питання щодо надання автономії угорській етнічній меншині на Закарпатті.

Проблеми в українському суспільстві, пов'язані з мовою, історією, культурними традиціями використовувались і використовуються російською пропагандою для розпалювання ненависті між громадянами різних регіонів України. Упродовж всього періоду незалежності української держави політика у сфері національної пам'яті була розрахована на поступове звільнення від залишків радянської ментальності, при цьому не бралася до уваги потужна ностальгія певної частини населення за радянськими часами та її негативне ставлення до західного світу. Тому закон про декомунізацію 2015 р. був об'єктивною необхідністю, він продемонстрував повний розрив української держави зі своїм колоніальним минулим, став на заваді маніпулювання історичними міфами. Так, за дослідженнями Центру Разумкова, більша частина населення Західної України (82%) і Центру (58%) підтримують застосування комуністичного тоталітарного режиму та заборону його символіки. У південній і східній Україні частки тих, хто підтримує і тих, хто негативно ставиться до цього положення відрізняються несуттєво (відповідно, 34% і 30%, 36% і 38%). Значна частка противників закону спостерігається на Донбасі (38% проти 30%) [6, с. 15].

Російські ідеологи наполегливо підтримують імперський міф про триєдність російської нації, «старшого брата» та єдність російської православної церкви, що дає привід Російській Федерації висловлювати претензії щодо українських і білоруських територій, для ефективного впровадження в життя концепції «русского мира». Інтеграційний проект «русского мира» є складовою широким неімперських експансіоністських планів Російської Федерації. Проект «Русского мира» упродовж багатьох років існування перетворився з поетичної метафори на ідеологічний концепт, у якому важливе місце відводиться Україні. Про це красномовно свідчить промова предстоятеля Російської православної церкви патріарха Кирила, у якій він на III Асамблеї «Русского мира» (2009 р.) відзначив: «...необходимо ясно понимать, что представляет сегодня Русский мир. Мне кажется, что если мы будем считать его единственным центром только Российской Федерации в современных границах, то мы тем самым погрешим против исторической правды и искусственно отсечем от себя многие миллионы людей... Ядром русского мира сегодня являются Россия, Украина, Белоруссия, и святой преподобный Лаврентий Черниговский выразил эту идею известной фразой: «Россия, Украина, Беларусь – это и есть святая Русь». Именно это понимание Русского мира заложено в современном самоназвании нашей Церкви» [3]. Після зазначеного виступу поняття «Русского мира» почало переважно асоціюватися з діяльністю Російської православної церкви. Ідеологія «Русского мира» чітко пов'язує сучасну Україну з її колоніальним минулим у складі Російської імперії, а потім – Радянського Союзу, насаджує міфи про запеклу ворожнечу між українцями західних і східних регіонів нашої країни. Суттєво те, що в концепції «Русского мира» культура розглядається як один з важливих чинників, що має можливість об'єднати населення Росії, російськомовних громадян інших країн і російську діаспору в єдину спільноту.

Знаючи силу мистецтва, яке є специфічним засобом впливу на суспільну свідомість, та враховуючи те, що основними джерелами інформації для населення є кінофільми, тематикою сучасного російського кінематографу стали різнопланові сюжети спільного історичного минулого країн, які входили до складу СРСР, при цьому історія колишніх республік Радянського Союзу як окремих держав не розглядається або подається в російській інтерпретації. Така інтерпретація історичних подій минулого може сприйматися новими поколіннями громадян з країн СНД як «рідні», «національні». Також у російському кінематографі культового характеру набула тематика перемоги у II світовій війні, де чітко відтворюється ідея про визначну роль російського народу у перемозі над фашистською Німеччиною (фільми «Звезда» Николая Лебедева (2002), «На безымянной высоте» Вячеслава Никифорова (2004), «Белый тигр» Карена Шахназарова (2012), «Апперкот для Гитлера» Дениса Нейманда (2015), «Т-34» Алексея Сидорова (2018); документальних фільмах «По обе стороны победы 1941-1945» Дмитрия Сорокина (2005), «Великая война» Алексея Исаева и Артема Дробкина (2011), «Штурм Берлина. В логове зверя» Алексея Денисова (2015), «Маршалы Победы» Андрея Владимировича и Галины Григорьевой (2015) та ін.). Міф про особливу роль росіян у великій перемозі війни 1941–1945 рр. став важливим підґрунтям для сучасних консолідаційних процесів у Російській Федерації, для формування сучасної російської ідентичності. Міцно вкоренившись у масовій свідомості російських громадян, підтримується пропагандою Кремля, він з великим успіхом транслюється на сучасні події. Як у минулому радянські митці, так і сучасні митці Російської Федерації, діяльність ОУН, УПА відображають як зраду своїй Батьківщині та запроданство ворогам – німецьким окупантам. Події зими 2013–2014 рр. в Україні, що висвітлюються в російських документальних фільмах, співзвучні загальній політиці Кремля – співставляються з «перемогою фашизму в Україні», «українськими колабораціоністами» II світової війни («Гуляй Поле 2014» Александр Горяинов, «Крым. Путь на Родину» Андрей Кондрашов). Відповідно, таке трактування – відверте звинувачення з боку Російської Федерації української влади у фашизмі – виправдовує анексію Криму та військову агресію на Сході України.

Суттєво те, що російські фільми мають популярність в Україні та Казахстані, зазначені країни є найбільшим зарубіжним ринком для російського кінематографу. Тому нині важливим завданням українського мистецтва є створення національних конкурентноспроможних фільмів високої якості, які б доносили до глядача правдиві історичні факти, створювали позитивні образи українських героїв, що сприяло б подоланню російських пропагандистських міфологем.

Важливим завданням українського кінематографу залишається і проблема створення патріотичного кіно. На нашу думку, патріотичне кіно – це не обов'язково реконструкція минулого України та фільмування її відомих історичних осіб, це кіно і про людей, які ризикуючи власним життям захищають свою Батьківщину, працю-

ють для її розвою, рятують інших людей, наприклад, від наслідків аварій, ураганів, пожеж, поведінки та різних непередбачуваних обставин; це кіно, яке осмислює питання війни і миру; кіно про людей з гуманістичними принципами і високими духовними потребами, що активно їх відстоюють; про людей, які мають почуття власної гідності і вмють боротися за свої ідеали. Такі українські фільми формуватимуть високі духовні потреби суспільства, слугуватимуть зміцненню національної єдності та консолідації українства, сприятимуть подоланню пропагандистських міфів, спрямованих на руйнування єдності України як цілісної держави. Суттєво й те, що патріотичне кіно уможливить сприймати світовою спільнотою події в Україні крізь призму роз'яснень українськими митцями, що мають бути віддані своїй державі [1].

У контексті протидії ідеям «Русского мира» та антиукраїнській пропаганді Кремля важлива роль надається новому Закону України «Про Український культурний фонд» від 23 березня 2017 р., який ввів у дію новий підхід до фінансування культурних і мистецьких проєктів. Основними своїми завданнями Фонд вбачає: сприяння реалізації державної політики у сферах культури і мистецтва, розвиткові сучасних напрямів культурної та мистецької діяльності, виробленню конкурентоспроможного національного культурного продукту на світовому арт-ринку; стимулювання інноваційних проєктів, популяризація вітчизняних культурно-мистецьких здобутків; підтримка молодих митців та ін. [7].

Позитивні зміни в культурно-мистецькій сфері спричинив Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій» від 16 червня 2016 р. Згідно Закону, частку пісень українською мовою на телебаченні та радіо також збільшено [5]. Протидією російському пропагандистському кінематографу став впроваджений в Україні закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інфор-

мації» від 23 травня 2017 р. У ньому наголошується, що в загальному тижневому обсязі мовлення телерадіоорганізації загальнонаціональної і регіональної категорій мовлення, які відповідно до ліцензії здійснюють ефірне та/або багатоканальне (цифрове) мовлення з використанням радіочастотного ресурсу, передачі та/або фільми, виконані державною мовою, мають становити не менше 75% загальної тривалості передач та/або фільмів (або їх частин) у кожному проміжку часу: 07.00–18.00, 18.00–22.00 [4]. Тобто в загальному тижневому обсязі мовлення телерадіоорганізації частка фільмів і передач українською мовою збільшилась. Для місцевого телебачення була встановлена квота на контент державною мовою – 60%. При цьому фільми й передачі, трансляція яких допускається недержавною мовою, мають мати субтитри українською мовою.

Оскільки «найголовніший ресурс національної могутності – це віра українців у власну державу» [2, с. 19], то мистецтво, яке здатне до навіювання та емоційно-сислового підсилення, має можливість зароджувати таку віру і патріотизм українців.

Висновки. Отже, на сьогодні мистецтво в Україні має спрямовувати свої зусилля на посилення діалогу в суспільстві, зміцнювати єдність українства, зберігати українські традиції та водночас просувати європейські цінності в українському соціумі. Агресивним впливам російської пропаганди та деструктивній ідеології «Русского мира» перешкоджатиме інформаційно-роз'яснювальна робота щодо історичного минулого нашої держави та сучасних подій на Сході України, проведена у ході масових культурно-мистецьких заходів. Необхідно збільшувати кількість якісних фільмів українського виробництва та на українську тематику, поліпшувати стан об'єктів культурної спадщини, забезпечувати доступність громадян до мистецьких надбань, модернізувати культурологічну освіту згідно сучасних вимог. Важливо, щоб українське мистецтво активно протистояло процесам розкультурення, бездуховності і деукраїнізації в суспільстві.

Список літератури:

1. Авер'янова Н.М. Художнє кіно як системний засіб впливу на процес консолідації українства // Zbiór artykułów naukowych «Rozwoj i praktyka» (Zakopane, 29.12.2017). – Warszawa: Wydawca Sp. z o. o. «Diamond trading tour», 2017. – 76 str. – S. 62-64.
2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». – К.: НІСД, 2017. – 928 с.
3. Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира // Русская Православная церковь. Официальный сайт Московского патриархата [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19>.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1421-19>.
6. Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості (інформаційно-аналітичні матеріали за результатами першого етапу проєкту Центру Разумкова «Ідентичність громадян України: тенденції змін, виклики та перспективи для національної єдності») // Національна безпека і оборона. – 2016. – № 3-4 (161-162). – С. 3-57.
7. Положення про Український культурний фонд // Міністерство культури України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245358335&cat_id=245257654.

Аверьянова Н.Н.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

УКРАИНСКОЕ ИСКУССТВО В КОНТЕКСТЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ РОССИЙСКОЙ ПРОПАГАНДЕ

Аннотация

В статье показано, что в современных условиях, когда Украина противодействует российской агрессии, перед украинским искусством стоит важная задача – создание отечественных произведений высокого качества, которые бы популяризировали национальную культуру, доносили до украинства правдивые исторические факты, создавали положительные образы украинских героев, нейтрализовали влияние российских пропагандистских мифов. Установлено, что в произведениях искусства, культурных программах и проектах, прежде всего, необходимо закладывать идеи национального единства и патриотизма. Такое отечественное искусство даст возможность формировать высокие духовные потребности общества, служить консолидации украинства, способствовать противодействию российской пропаганде, направленной на разрушение единства Украины как целостного государства.

Ключевые слова: искусство, кинематограф, фильм, украинство, пропаганда, проект «Русский мир».

Averianova N.N.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE UKRAINIAN ART IN THE CONTEXT OF OPPOSITION RUSSIAN PROPAGANDA

Summary

The article shows that in modern conditions, when Ukraine opposes Russian aggression, Ukrainian art faces an important task – the creation of domestic works of high quality, which would popularize the national culture, conveyed to the Ukrainians truthful historical facts, created positive images of Ukrainian heroes, and neutralized the influence of Russian propaganda myths. It has been established that in works of art, cultural programs and projects, first of all, it is necessary to lay the ideas of national unity and patriotism. Such domestic art will provide an opportunity to shape the high spiritual needs of society, serve to consolidate Ukrainians, help counter Russian propaganda aimed at destroying the unity of Ukraine as an integral state.

Keywords: art, cinematograph, film, ukrainianess, propaganda, project «Russian World».